

سیمای ترجمان فارسی قرآن مجید: ویژه‌نامه نخستین همایش ملی مترجمان قرآن کریم به زبان فارسی؛ | ▽

تهیه و تنظیم: انجمن قرآن پژوهی حوزه علمیه قم، به کوشش: حجت الاسلام والمسلمین محمدعلی رضایی اصفهانی و با همکاری حجج اسلام مشهود ابدالی و ابراهیم قاسمی؛ قم، ۱۳۸۹، ۴۰۸ صفحه وزیری، شمارگان: ۱۰۰۰ جلد، بهاء: ۶۰۰۰۰ ریال، شابک: ۹۷۳-۹۶۴-۲۵۳۴-۹۷۸.

در آغاز این نوشتار، ضمن آرزوی توفیق و قدردانی از زحمات مسئولان انجمن قرآن پژوهی حوزه علمیه قم، برای تهیه و تنظیم این کتاب / ویژه‌نامه، تأکید می‌کنم موارد ارائه شده در این نوشتار، فقط برای نمونه در بعضی از صفحات بوده است و اگر کتاب فوق به دقت مورد نقادی، ویرایش فنی و تخصصی همراه با تصحیح اصولی، براساس نشر معیار و امروزین، به صورت کامل بازبینی و اصلاح شود، مطمئناً موارد بسیاری از اغلاط مفهومی، محتوایی و املائی ظهور خواهد کرد، و مسئله مهم‌تر اینکه: واقعاً لازمه همایش یک‌روزه، چاپ ویژه‌نامه‌ای / کتابی ۴۰۸ صفحه‌ای با اغلاط فراوان مطبعی، مفهومی و تصاویر بسیار ضعیف و بی‌کیفیت است! و یا چرا به مسائلی که در حوزه بحث همایش نبوده، پرداخته شده است؟ برای مثال مباحث مربوط به «ترجمه‌های خارجی قرآن مجید، ترجمه‌های کامل چاپ شده در زبان‌های مختلف، شمارگان چاپ ترجمه‌های کامل در هر زبان و...» که صفحات مطولی را در این کتاب به خود اختصاص داده‌اند.

مسئله عجیب دیگر اینکه: درج آیات و واژه‌های قرآنی با اغلاط، آن هم در عصر شکوفایی چاپ کتاب‌های دینی و دسترسی آسان به متن (TEXT) بدون غلط قرآن مجید، واقعاً دور از شأن قرآنی و دینی است، و انتظار می‌رفت مسئولان امر دقت و حساسیت بیشتری به این امر می‌داشتند.

شایان ذکر است این نوشتار، بدون هیچ حُجَب و بغضی نسبت به پدیدآورندگان آن، طبق خواسته انجمن قرآن پژوهی حوزه علمیه قم که از همه صاحب‌نظران و آگاهان تقاضای امداد نموده تا در ویرایش‌های بعدی مورد استفاده قرار گیرد، نوشته می‌شود.

روش نقد بنده در این نوشته، سعی و پرهیز از اطاله کلام و درازنویسی بوده است؛ سؤالات و مطالب مطرح شده با عبارات کوتاهی بدون جدل مانند: درست / نادرست، خطا / صواب و... درج شده است.

همچنین یادآور می‌شوم برای به‌داشت محیط علمی نوشتاری،

مهدی الهیاری تبریزی ▽

نقد و بررسی کتاب

سیمای ترجمان فارسی قرآن مجید

چکیده: کتاب سیمای ترجمان فارسی قرآن مجید، ویژه‌نامه نخستین همایش ملی مترجمان قرآن کریم به زبان فارسی است که در اسفند ماه ۱۳۸۹ در مجمع آموزش عالی امام خمینی (ره) برگزار گردید. این ویژه‌نامه توسط انجمن قرآن پژوهی حوزه علمیه قم، تهیه و تنظیم و به کوشش محمدعلی رضایی اصفهانی و همکاری مشهود ابدالی و ابراهیم قاسمی، به چاپ رسیده است. نویسنده در نوشتار حاضر، قسمتی از این ویژه‌نامه / کتاب را در بوته نقد و بررسی قرار داده است. وی در راستای این هدف، با ذکر شماره صفحه کتاب، مطلبی که نقد بر آن وارد است را مطرح و سپس صورت صحیح آن را بیان می‌دارد. بعلاوه، در بیشتر موارد، بعد از ذکر اغلاط مفهومی و محتوایی کتاب مذکور، نمونه مدرکی را به عنوان شاهد مثال و به منظور مستند کردن سخن خویش، ذکر نموده است.

کلیدواژه: کتاب سیمای ترجمان فارسی قرآن مجید، ویژه‌نامه همایش ملی مترجمان قرآن کریم، نقد کتاب.

یکی از اعمال شایسته و تأثیرگذار مراکز حوزوی و دانشگاهی، برگزاری همایش‌ها، نشست‌ها و کنگره‌هاست که فی‌نفسه موجب آشنایی، همفکری و رشد اندیشه‌هاست. همایش ملی مترجمان قرآن کریم به زبان فارسی، اسفند ۱۳۸۹ در مجمع آموزش عالی امام خمینی (ره) برگزار و تعدادی کتاب / ویژه‌نامه ۴۰۸ صفحه‌ای [!] حین برگزاری همایش، بین مدعوین توزیع شد.

محمد یزدی» موقع مکتوب کردن نوار مصاحبه، مطالب با تکرار درج شده است. «... خوشبختانه خداوند این توفیق را به من عنایت کرد و روز میلاد حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام...» در صفحه ۱۶ به اندازه یک صفحه از همین مطالب دقیقاً تکرار شده است (رک: صص ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷).

صفحه ۲۷ ذیل مصاحبه با دبیر همایش، عبارت: «در آشنایی مترجمان قرآن با هم و استفاده از نظریات یکدیگر و تبادل تجربیات» کلمه تبادل اشتباه درج شده است.

صفحه ۳۶ در شمارش مبانی ترجمه گروهی دو عبارت ضد و نقیض درج شده است: ۱. «در مواردی که مفسران قرآن، دیدگاه‌های متفاوتی در تفسیر داشته‌اند، این ترجمه به صورتی ارائه شده که با همه دیدگاه‌ها سازگار باشد». ۲. «در مواردی که جمع نظر مفسران ممکن نبوده، دیدگاه مشهور مفسران مد نظر قرار گرفته است». درباره مطالب قسمت اول: این امکان وجود ندارد که در ترجمه کل قرآن مجید همه دیدگاه‌های مفسران را مد نظر قرار دهیم تا با همه سازگار باشد؛ زیرا مترجم باید موضع خودش را در موارد اعتقادی، فقهی، کلامی و... مشخص کند و ترجمه را طوری ارائه کند که با مذهب و مکتب خود مترجم موافق باشد؛ توضیح بیشتر اینکه: در ترجمه آیات وضو، تطهیر و یا آیاتی که مربوط به جبر و اختیار و... است، خود معرکه آرای مفسران، اعم از سنی و شیعه است. نمی‌توان قرآن مجید را طوری ترجمه کرد که با همه آراء موافق باشد. در مورد قسمت دوم مترجم مشخص نکرده‌اند که منظور از «دیدگاه مشهور مفسران» کدام یک از مفسران مشهور قدیم یا جدید است.

در ادامه مطالب ذکر شده بالا مطلبی درج شده است که با نثر معیار و امروزین همخوانی ندارد و نمی‌توان از آن معنای درستی دریافت کرد؛ انگار از زبان دیگری برگردان شده است: «مبنای استعمال لفظ در اکثر از یک معنا را جایز می‌دانیم».

صفحه ۳۷ ذیل عنوان «مبنای کلامی ترجمه»، چنین درج شده است: «این ترجمه بر اساس دیدگاه‌های عقیدتی و آموزه‌های...» در عبارت بالا کلمه «اساس» اشتبهاً «اسای» درج شده که غلط مطبعی است. همچنین در کلمات عربی و بعضاً قرآنی ارائه شده که آخر آنها به تاء تأنیث «ة» ختم می‌شود، به حروف «ة» تبدیل شده است؛ مانند: معجم مقایس اللغة در صفحه ۲۸ و ۳۸ که اشتبهاً «مقایس اللغة» درج شده و یا کلمه «الصلوة» در صفحه ۷۸ به «الصلاة» بدل شده است؛ همچنین کلماتی مانند: «ترجمة الخواص» به «ترجمة الخواص» و «فی رمضان سنة» به «فی رمضان سنه» بدل شده است. درج دو کلمه اول غیر از مورد تاء تأنیث، اشتباه هم هست و مانند آن در کل کتاب / ویژه‌نامه کم نیست. انگار هیچ گریزی از این ناگزیر و

چیزی بهتر و شفاف‌تر از نقد قانونمند بی‌غرض و بدون جدل نیست. به قول سعدی علیه‌الرحمه: «متکلم را تا عیب نگیری، فصاحت و بلاغتش اوج نگیرد».

با این اوصاف به نقد و بررسی قسمتی از این ویژه‌نامه / کتاب می‌پردازم.

طبق رسم معهود کتاب‌های چاپی، صفحه اول کتاب، صفحه بسم الله است. در این کتاب / ویژه‌نامه، صفحه عنوان بر آن مقدم است!

نوشته عنوان روی جلد، کتاب / ویژه‌نامه «سپای ترجمان فارسی قرآن» درج شده، ولی در سرشناسه اطلاعاتی فیفا (وضعیت فهرست نویسی) این عنوان به سپای مترجمان قرآن (به زبان فارسی) تغییر و در شناسنامه خود کتاب / ویژه‌نامه به صورت: «سپای ترجمان قرآن، ویژه‌نامه...» درج شده است که هر سه با هم متفاوت‌اند. همچنین در سرصفحه‌های درج شده در همه صفحات، کلمه «فارسی» از قلم افتاده است و نام اصلی کتاب / ویژه‌نامه برای خواننده مبهم است.

صفحه ۷ عبارت: «کتاب مقدس (تورات و انجیل و ملحقات آنها) بیش از ۱۷۰۰ زبان زنده دنیا ترجمه، و قرآن به حدود ۱۰۰ زبان ترجمه شده است» و در صفحه ۷۷ این ارقام در مورد کتاب مقدس به ۱۹۲۸ زبان و درباره ترجمه قرآن به ۱۰۶ زبان تغییر کرده و در نوسان است. اولاً: «کتاب مقدس به بیش از ۲۰۰۰ زبان ترجمه شده است»؛ ثانیاً: طبق آخرین آمار مؤسسه فرهنگی ترجمان وحی - تنها مرجع معتبر رسیدگی به ترجمه‌های قرآن به زبان فارسی و زبان‌های مختلف خارجی - درج شده در بروشور چاپی، قرآن مجید به ۱۴۵ زبان ترجمه و منتشر شده است (بنگرید به:

Barbara F. Grimes (ed.) 1992 *Ethnologue: Languages of the World* 12th edn. Summer Institute of Linguistics Inc. Dalas, TX; R. E. Asher (ed.) 1994 *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, vol. 10, p. 5189, Pergamon Press.

به نقل از: نشریه ترجمان وحی سال دوم، شماره پیاپی ۴، صفحه ۷ ذیل سخن سردبیر با عنوان «فردا دیر است»).

صفحه ۱۱ و ۱۲ ذیل عبارت‌های درج شده در «دیدار با حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی» اغلاطی در مکتوب کردن مصاحبه رخ نموده است. «... اصل کار یعنی همایش مترجمان [مترجمان] خیلی ضروری...»، «... نظریات آن بزرگان در این باره می‌توانید به نظریه جامعه‌ی [جامع‌ای] در مورد روش...»، «... پرسش‌نامه‌ای تهیه کنید و در همایش در اختیار مترجمان [مترجمان] بگذارید».

صفحه ۱۳ ذیل عبارت‌های درج شده در «دیدار با حضرت آیت الله

تفسیر قرآن کریم را به فارسی تدریس می‌کرد»، صواب است (رک: علی اکبر مهدی پور؛ «نگاهی گذرا به ترجمه‌های قرآن به زبانهای شرقی و غربی»، نسل نو؛ ش ۴، ص ۴).

صفحه ۷۹ در پانویس شماره یک عبارت: «دائرة المعارف نوین اسلام، دکتر ج. د. پیرسن، مقاله ترجمه، ۴۲۶» خطا و «دائرة المعارف اسلام، ویرایش جدید / [ویرایش دوم]...» صواب است. همچنین عبارت لاتینی عبارت بالا به صورت «The Encyclopedia of Islam, New Edition. Vol, V, P, 426». اشتباه و عبارت «The Encyclopedia of Islam...» صحیح است.

صفحه ۸۰ ذیل عنوان ترجمه تفسیر طبری، عبارت: «این کتاب در سال ۱۳۲۹ ش / ۱۲۷۹ ق به اهتمام آقای حبیب یغمایی با سایر نسخه‌ها مقابله و تصحیح و در چهار جلد چاپ شده است»، خطاست. ظاهراً در درج سال شمسی و تبدیل آن به سال قمری اشتباهی رخ نموده است (برای اطلاعات بیشتر، رک: ترجمه تفسیر طبری؛ به تصحیح و اهتمام حبیب یغمایی؛ چ ۱، تهران: دانشگاه تهران: ۱۳۳۹-۱۳۴۴ ش / ترجمه تفسیر طبری؛ به تصحیح و اهتمام حبیب یغمایی؛ دوره هفت جلدی، چ ۲، تهران: توس، چاپ (افست) زر، اردیبهشت ۱۳۵۶ / ترجمه تفسیر طبری (در زمان سلطنت منصور بن نوح سامانی)؛ به تصحیح و اهتمام حبیب یغمایی؛ ج ۷ (۴ مجلد)، چ ۳، تهران: توس، ۱۳۶۷).

صفحه ۸۳ عبارت: «این اثر این اثر به کوشش دکتر احمد علی...» به اشتباه کلمات دو بار تکرار شده است.

صفحه ۸۴ عبارت: «از نظر استاد مینوی این ترجمه، متعلق به اواخر قرن چهارم یا اوایل قرن پنجم و از منطقه «خراسان» تا «غزنین» ایران است»، خطا و عبارت «استاد مجتبی مینوی آن را متعلق به اواخر قرن چهارم یا اوایل قرن پنجم هجری پنداشته و محل ترجمه را مشرق فلات ایران از خراسان تا غزنین فرض کرده است»، صواب است (رک: آذرتاش آذرنوش؛ تاریخ ترجمه از عربی به فارسی (از آغاز تا عصر صفوی)؛ تهران: سروش، ص ۸۹).

صفحه ۸۴، ذیل عنوان تاج التراجم فی تفسیر للاعاجم، عبارت: «... و سیزده میکروفیلم از نسخه‌های آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است و آستان قدس رضوی، اخیراً نسخه بادلان این ترجمه را تصحیح و...». ناقص و خطاست. استفاده از کلمه «اخیراً» در اینجا کاربردی ندارد؛ چون با زمان چاپ کتاب / ویژه‌نامه فوق فاصله زیادی دارد.

در ادامه عبارت: «چون در کار ترجمه قرآن به پارسی، تاروژگار مترجم، خلل بسیار وجود داشت، مبادرت به ترجمه‌ای از قرآن شریف کردم

به رشد کتاب‌های عصر دیجیتال و رایانه وجود ندارد (رک: ابن فارس احمد؛ معجم مقاییس اللغة؛ قاهره: مصطفى البابی الحلبی، ۱۹۶۹).

صفحه ۳۹ عبارت: «جدولی از ترجمه‌های قرآن به زبان‌های: ترکی، آذری، روسی و ترجمه‌های جنوب شرق آسیا مثل: چینی، ژاپنی، کره‌ای [! و...]. درج شده که اغلاط محتوایی دارد؛ اولاً: زبان ترکی و آذری [آذربایجانی] محض وجود ندارد. باید بنویسیم: ترکی استانبولی، ترکی آذربایجانی، ترکی جغتایی، ترکی شرقی و... ثانیاً: گویشوران زبان‌های: چینی، ژاپنی، کره‌ای در جنوب شرق آسیا نیستند، بلکه زبان چینی از آسیای مرکزی تا شرق آسیا و زبان ژاپنی و کره‌ای هر دو در شرق آسیا متکلم دارند.

صفحه ۴۰ عبارت: «ترجمه گاهی کلمه به کلمه و تحت‌اللفظی است و ویژگی‌های خاص خود را دارد و مخاطبان خاص خود را، دوم ترجمه تحت‌اللفظی یا جمله به جمله، سومی...»، ظاهراً نویسنده تفاوتی بین «ترجمه کلمه به کلمه و تحت‌اللفظی» و «ترجمه جمله به جمله و تحت‌اللفظی» قائل نیست و در هر دو مورد، کلمه تحت‌اللفظی کاربرد دارد. به نظر می‌رسد در نوشته‌ها خلط شده است.

صفحه ۴۱ ذیل مصاحبه: «دبیر اجرایی همایش ملی مترجمان قرآن»، عبارت زیر درج شده است: «... با طرح نظریات دیگر مترجمان ادامه خواد [خواهد] داشت و سخنران افتتاحیه همایش آیت الله یزدی خواهد بود...». در این باره باید گفت ظاهراً بین اعضای برگزاری همایش، هماهنگی لازم نبوده است. سخنران افتتاحیه «آیه الله مکارم شیرازی» و سخنران اختتامیه «آیه الله یزدی» بودند.

صفحه ۷۷ عبارت: «در این فراز به بررسی دو موضوع می‌پردازیم: ترجمه‌های قرآن به زبان‌های غیرفارسی» با اصل موضوع ویژه‌نامه همایش یا به عبارت درست تر کتاب ویژه - که درباره ترجمه فارسی قرآن است - منافات دارد.

صفحه ۷۸ در پانویس شماره یک، عبارت: «تاج الشریعة حاشیه الهدایة» آمده خطا و «حاشیه الهدایة لتاج الشریعة» صواب است. نیز در ادامه پانویس، عبارت «معجم مصنفات القرآن، دکتر علی شواخ» ناقص درج شده و عبارت کامل آن «معجم مصنفات القرآن الکریم، دکتر علی شواخ اسحاق» است.

صفحه ۷۹ عبارت: «در قرن دوم، گزارش شده که موسی بن سیار اسواری (م. ۱۵۵) قرآن را به فارسی تفسیر می‌کرد». خطا و عبارت «موسی بن سیار اسواری» تفسیر قرآن را به پارسی درس می‌داد»، درست است (رک: محمد حمید الله؛ «سیر ترجمه قرآن در آلمان؛ ترجمه محمد حسین ساکت؛ مجله وحید، دوره دوازدهم، ش ۸، آبان ۱۳۵۳). همچنین عبارت «موسی بن سیار اسواری، متوفی ۲۵۵ هجری

باشد...». با چندین خطا درج شده و عبارت‌های «جعفر صادق گوید: (ع) «والتین» یعنی: «الحسن بن علی»، «والزیتون»، یعنی: «الحسین بن علی» و «طور سنین» یعنی: «بن ابی طالب» و «هذا البلد الامین» یعنی: «فاطمة الزهرا»، خدای عزوجل حسن را به انجیر مانده کرد... و باز حسین را به زیتون مانند کرد، زیرا که زیتون خود بتن خود با منفعت باشد...»، صواب است (ترجمه کمبریج، به نقل از: آذرتاش آذرنوش؛ تاریخ ترجمه از عربی به فارسی (از آغاز تا عصر صفوی)؛ تهران: سروش، ۱۳۷۵، ص ۱۰۵).

صفحه ۸۶ ذیل عنوان ترجمه‌ای قدیم از قرآن کریم، عبارت با چند اشتباه درج شده است: «این ترجمه که بیش از چند صفحه از آن به جای نمانده، توسط «راهنمای کتاب» (۱۳۴۸ ش) سپس در «یغما» (۱۳۴۸ ش) و نیز در مجموعه «کمینه» (۱۳۵۴ ش) و سرانجام در «هزار سال تفسیر» (ص ۱۲۸ به بعد) منتشر شده است». اولاً: عبارت مجموعه «کمینه» خطا و مجموعه «کمینه» صواب است؛ ثانیاً: «هزار سال تفسیر» (ص ۱۲۸) خطا و «ص ۱۸۲» صحیح است. (رک: همان، ۶۹-۷۱).

صفحه ۸۸ عبارت: «تذکر: ترجمه‌ای از قرآن از عتیق نیشابوری با کوشش مهدی بیاتی...»، خطاست و عبارت‌ها به صورت: «عتیق نیشابوری»، «مهدی بیاتی» صحیح است. برای اطلاعات بیشتر از چند و چون چاپ این ترجمه و تفسیر مواردی تقدیم می‌گردد: «ابوبکر عتیق بن محمد نیشابوری معروف به سورآبادی (متوفای ۴۹۴ ق) از مترجمان و مفسران کرامی خراسان و نیشابور در قرن پنجم هجری است. وی تفسیر خود بر قرآن را در زمان آلب ارسلان سلجوقی (حکومت ۴۵۵-۴۶۵ ق) نوشته است». این تفسیر با عنوان‌هایی مانند: «تفسیر عتیق نیشابوری، تفسیر سورآبادی و تفسیر التفاسیر» مطرح بوده است، و تلخیص‌های متعددی از آن فراهم آمده است. نخستین بار توسط مرحوم مهدی بیاتی در کتاب نمونه سخن فارسی (تهران: ۱۳۱۷، ص ۱۱۸-۱۲۰) با عنوان «تفسیر عتیق نیشابوری» معرفی شد. همچنین ایشان در مجله پیام نو (خرداد ۱۳۲۴) در مقاله‌ای خبر از نسخه‌ای کامل از تفسیر سورآبادی داد که سال‌ها بر مزار شیخ احمد جام وقف شده و به موزه ایران باستان انتقال یافته بود. نسخه تربت جام مشتمل بر یک دوره کامل از ترجمه قرآن، کریم همراه با گزیده‌ای از تفسیر و قصه‌های قرآنی است. این متن را مرحوم مهدی بیاتی و یحیی مهدوی در سال ۱۳۳۸ ش در دو مجلد (تهران: دانشگاه تهران) با عنوان «ترجمه و قصه‌های قرآن» منتشر ساختند. سال‌ها بعد نیز یحیی مهدوی «قصص قرآن مجید (برگرفته از تفسیر ابوبکر عتیق نیشابوری)» را در سلسله انتشارات دانشگاه تهران (تهران: ۱۳۴۷) چاپ و منتشر کرد. پس از آن، بخش‌هایی از تفسیر سورآبادی به همت پرویز ناتل خانلری و مجتبی مینوی در مجموعه «انتشارات بنیاد فرهنگ ایران» (۲ ج، تهران: ۱۳۵۳) به صورت عکسی انتشار

تا از نقص و عیوب ترجمه‌های پیشین... و یا چیزی از مذاهب الحد را سفیرت دهد، بدور باشد به سبب همین ویژگی‌ها بود که آن را تاج التراجم نامیدم»، خطا و عبارت «چون در کار ترجمه قرآن به پارسی، تا روزگار مترجم، خلل بسیار وجود داشت، مبادرت به ترجمه‌ای از قرآن شریف کردم تا از نقص و عیوب ترجمه‌های پیشین... و یا چیزی از مذاهب الحد را نصرت دهد، بدور باشد و بر اساس راست و مستقیم طریقت اهل سنت و جماعت انجام گیرد به سبب همین ویژگی‌ها بود که آن را تاج التراجم فی تفسیر القرآن للاعاجم نامیدم»، صواب است (رک: ابوالمظفر شاهفور بن طاهر بن محمد اسفراینی؛ مقدمه تاج التراجم فی تفسیر القرآن للاعاجم؛ تصحیح نجیب مایل هروی و علی اکبر الهی خراسانی؛ ج ۱، چ ۱، تهران: میراث مکتوب و علمی و فرهنگی، ۱۳۷۵، ص ۵-۶).

مطلب دیگر آنکه: در نثر مقدمه آورده شده - با حذف عمدی یا سهوی قسمتی - نثر نوشته‌ها امروزی است، در حالی که اصل این نوشته‌ها به هزار سال پیش برمی‌گردد. در مقدمه تفسیر مزبور، عبارات اصلی بدین صورت ضبط شده است: «... و حاجت همی افتاد گروهانی را که غالب بر ایشان پارسی بود بدانکه ترجمه باشد الفاظ قرآن را، بر وجهی که ایشان را بر خواندن آن به جمله سبیل باشد. هر چند که اندر مجالس علم، تفاریق آن همی شنیدند و از بهر آن چند کس تعرض کردند اندر عصرهای مختلف که ترجمه کنند کتاب خدای را - جل جلاله - به پارسی و چون بزرگان علما آن را مطالعه کردند، اندران خلل‌های بسیاری یافتندی. برخی از جهت عبارتی که اندران موافقت لغت نگاه داشته بودند و الفاظ مفسران را تتبع نکرده بودند و برخی از قبیل آنکه الفاظی را اطلاق کردند موهوم، تشبیه را خواستندی که به یک لفظ پارسی ترجمه کنند تا معنی آن ناقص گردیدی و فایده آن ناپیدا و ندانستندی که الفاظ قرآن شریف‌تر و جامع‌تر از آن است که معنی یکی از آن به یک لفظ پارسی بتوان نمود. پس چون اندران ترجمه‌ها که کرده بودند، این خلل‌ها دیدیم که یاد کردیم، از خداوند - سبحانه و تعالی - توفیق خواستیم و بدان مقدار که توفیق یافتیم، اجتهاد کردیم اندر راست کردن الفاظی به پارسی، که ترجمه آن را بشاید لغت عرب را، موافق اقوال مفسران و موافق اصول دیانت را و مصون از هر تأویلی که متضمن بود چیزی را از تعطیل و تشبیه و یا نصرت چیزی را از مذاهب اهل الحد و بدعت، راست و مستقیم بر طریقت اهل سنت و جماعت» (رک: پیشین، مقدمه).

صفحه ۸۶ ذیل عنوان ترجمه کمبریج، عبارت‌های: «امام جعفر صادق (ع) گوید: «والتین» یعنی: الحسن بن علی، «والزیتون»، یعنی: الحسین بن علی و «طور سنین» یعنی: بن ابی طالب و «هذا البلد الامین» یعنی: فاطمة الزهرا، خدای عزوجل حسن را به انجیر مانند کرد... و باز حسین را به زیتون مانند کرد؛ زیرا که زیتون خود با منفعت

صفحه ۸۹ ذیل عنوان تفسیر ابوالفتوح رازی عبارت: «تفسیر و ترجمه رُوح الجنان و رُوح الجنان» آمده، خطا و عبارت «رُوح الجنان و رُوح الجنان» درست است (رک: تفسیر نوژ علی نور؛ تعلیقات علامه ابوالحسن شعرانی بر روض الجنان و روح الجنان، به کوشش محسن صادقی و عباسعلی مردی؛ قم: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، ۱۳۸۴/ نیز: رُوح الجنان و رُوح الجنان، به صورت جداگانه با ترجمه مستقل، تحقیق و تصحیح محمد مهیار، یک مجلد، مطبوعات دینی، ۱۳۸۰).

صفحه ۹۰ در ادامه تفسیر ابوالفتوح، اول عبارت قرآنی و ترجمه آن با اغلاطی طبع شده است: «لَلَّيْنِ! لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ»؛ ترجمه مستقل ابوالفتوح «اگر نه باز ایستند منافقان و آنان که در دل هایشان بیماری است و ارجاف کنندگان در مدینه» واژه قرآنی «لَيِّنٌ» در اول آیه صحیح است. همچنین در متن بالا «عبارت ارجاف کنندگان» خطا و عبارت «ارجاف افکنندگان» صواب است (رک: همان، ص ۲۰۹).

در صفحه ۹۰ ذیل عنوان تفسیر بصائر یمنی، عبارت: «مثال: ایاک تَعْبُدُ وَايَاك نَسْتَعِينُ ترا بپرستیم و از تو یاری خواهیم، به ما نمای راه راست»، در عبارت های ارائه شده به جای ترجمه یک آیه، اشتباهاً ترجمه دو آیه درج شده است؛ یعنی آیه بعدی «اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ».

صفحه ۹۱ ذیل عنوان ترجمه قرآن ری، عبارت: «این ترجمه به کوشش محمدجعفر یاحقی در سال ۱۳۶۳ در تهران...» خطا و عبارت «این ترجمه به کوشش محمدجعفر یاحقی در سال ۱۳۶۴ در تهران...» صحیح است (رک: ترجمه قرآن ری؛ تصحیح و تحقیق دکتر محمدجعفر یاحقی؛ تهران: مؤسسه فرهنگی شهید محمد رواقی، ۱۳۶۴).

صفحه ۹۲ ذیل عنوان مواهب علیه یا تفسیر حسینی «سال نگارش ۸۸۹» ذکر شده که خطاست و «سال نگارش ۸۹۹» صواب است (رک: کمال الدین حسین واعظ کاشفی (م. ۹۱۰ ق)؛ تفسیر مواهب علیه (تفسیر حسینی)، ج ۱، تهران: کتاب فروشی اقبال، ۱۳۱۷ ش / آذرتاش آذرنوش؛ پیشین، ص ۲۳۳).

صفحه ۹۳ در نمونه آیات آورده شده چندین خطا دیده می شود: «وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ». عبارت صحیح آیه چنین است: «وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ».

صفحه ۹۴ ذیل عنوان تفسیر منهج الصادقین تألیف مولی فتح الله کاشانی، قسمتی از آیه قرآنی اشتباه درج شده است. همچنین درج

یافت، اما صورت کامل این اثر را علی اکبر سعیدی سیرجانی در پنج جلد با عنوان «تفسیر سوراآبادی: تفسیر التفاسیر» (تهران: فرهنگ نشر نو، ۱۳۸۱) تصحیح و منتشر ساخت. در سال های اخیر هم مجموع قصه های این تفسیر را دو تن گردآوری، تصحیح و منتشر ساخته اند: نخست «فرهنگ ترجمه و قصه های قرآن مبتنی بر تفسیر ابوبکر عتیق نیشابوری»، تدوین محمد جاوید صباغیان (مشهد، ۱۳۶۸)؛ دوم «تفسیر عتیق نیشابوری»، ویرایش جعفر مدرس صادقی، تهران، ۱۳۸۰. بخش ترجمه فارسی این اثر که به تصحیح و کوشش محمد مهیار به صورت اثری مستقل انتشار یافته است. این اثر حاوی متن قرآن کریم با رسم الخط «مرکز طبع و نشر قرآن جمهوری اسلامی ایران» و ترجمه سوراآبادی به صورت صفحات مقابل است. مبنای کار وی نسخه تربت جام بوده، اما در مواردی که افتادگی در کار بوده، مصحح از نسخه بنیاد فرهنگ و نیز تصحیح سعیدی سیرجانی بهره برده است. گفتنی است بیشتر جزوه ای کوتاه با عنوان «پرسی املائی دستنویس از تفسیر سوراآبادی»، به همت کبری شیروانی (تهران: فرهنگستان زبان ایران، ۱۳۵۳) انتشار یافته بود که تنها ویژگی های املائی و رسم الخط این تفسیر که را بررسی کرده بود.

صفحه ۸۸ ذیل عنوان ترجمه و تفسیر کشف الاسرار میبیدی چندین عبارت ناقص و اشتباه درج شده است: «تفسیر و ترجمه کشف الاسرار و عدة الابرار معروف به تفسیر خواجه عبدالله انصاری»؛ «از جمله در سال ۱۳۳۱ ش به کوشش علی اصغر حکمت در ده جلد... در این کتاب، هر آیه، سه نوبت تفسیر شده است که نوبت اول آن، ترجمه قرآن کریم است، و نوبت دوم، تفسیر عادی است و نوبت سوم، مباحث عرفانی آیه است و در نوبت دوم و سوم مطالب گاه به فارسی و گاه به عربی نگاشته شده است». اول اینکه: عبارت «تفسیر و ترجمه کشف الاسرار و عدة الابرار» تعبیری اضافی و خطاست؛ عبارت درست و کامل این تفسیر «کشف الاسرار و عدة الابرار» است و دوم اینکه عبارت «در سال ۱۳۳۱ ش به کوشش علی اصغر حکمت در ده جلد...» ناقص و اشتباه است و عبارت «از سال ۱۳۳۱ تا ۱۳۳۹ در ده جلد به کوشش علی اصغر حکمت...» صحیح است؛ همچنین ترجمه جداگانه «کشف الاسرار و عدة الابرار» معروف به تفسیر خواجه عبدالله انصاری، توسط حبیب الله آموزگار در دو مجلد چاپ و منتشر شده است. در ادامه بحث تفسیر کشف الاسرار نمونه ترجمه سوره صافات، آیه ۱۰ با اغلاطی همراه است. عبارت: «مگر که دیوی سخن دزد، سخنی ریابد از زبان فریشته، در پی او نشیند شاخی آتشین، درفشان، سوزان» خطا و عبارت صحیح چنین است: «... در پی او نشیند شاخی آتش» (رک: آذرتاش آذرنوش؛ پیشین، ۱۷۹).

۱. با تلخیص از نشریه ترجمان وحی، سال دهم، شماره پیاپی ۱۹، بخش اخبار ترجمه، تهیه و تنظیم: مرتضی کریمی نیا، ص ۱۲۲-۱۲۳.

صفحه ۱۱۹ عبارت‌های «ترجمه آقای ابوالقاسم امامی رحمة الله» و «ناشر سازمان چاپ» خطاست. جناب آقای دکتر ابوالقاسم امامی در قید حیات هستند. اتفاقاً در همین همایش مترجمان فارسی قرآن مجید هم حضور داشتند. همچنین ناشر ترجمه ایشان انتشارات اسوه است.

صفحه ۱۲۵ ذیل عنوان ترجمه آقای اصغر برزی، در قسمت زیست‌نامه: نام مترجم قرآن «ابوالقاسم پاینده» به اشتباه «ابوالقاسم پانیره» درج شده است. همچنین در ادامه، مطالب ضد و نقیضی مانند: «تحصیلات ابتدایی را با دشواری ناشی از فوت پدر...»، «... از سالهای نوجوانی با تشویق پدر[!]...» درج شده که مطمئناً یکی از موارد خطاست.

صفحه ۲۰۸ ذیل عنوان ترجمه محمد حسین ابراهیمی، نام ناشر «اعتماد» ذکر شده که خطاست و «نشر تأمین» صواب است (رک: قرآن کریم؛ ترجمه به فارسی از محمد حسین ابراهیمی؛ ج ۱، قم: تأمین، زمستان ۱۳۸۷. شابک: ۱-۴۳-۸۰۴۷-۹۶۴-۹۷۸).

صفحه ۲۱۰ ذیل عنوان ترجمه آقای محمد خواجوی، عبارت: «آن‌گاه کتاب «طبیعیات شفا» را نزد...» خطاست. اصل نوشته‌ها بدین صورت است: «طبیعیات شفای بوعلی سینا را نزد...» (رک: بهاء‌الدین خرمشاهی؛ پیشین).

نمونه ترجمه در نقل قول، افتادگی دارد. «یا یَٰهَا» خطا و «یا یَٰهَا» صحیح است... النَّاسُ اغْبُدُوا رَبَّكُمْ...» «ای گروه آدمیان! بندگی کنید و پرستش نمایید پروردگار خود را» اصل نوشته و عبارت فراموش شده در ادامه مطلب این‌گونه است «که مستحق عبادت اوست نه غیر او» (همان، ص ۲۴۵/ نیز: تفسیر منهج الصادقین فی الزام المخالفین (تفسیر کبیر ملافتح الله کاشانی) کتاب فروشی محمد حسن علمی، تهران، فروردین ۱۳۳۰ ش.

صفحه ۹۶ نمونه آیات ارائه شده با چندین خطا درج شده: «الم [الم] (۱) [أذلك] ذلک الكتاب لا ریب فیهِ هدی لِّلْمُتَّقِینَ (۲) الَّذِینَ [الَّذِینَ] یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ وَ یَقِیْمُونَ الصَّلَاةَ». همچنین در اعراب آیات ارائه شده در ویژه‌نامه، الف مکسوره/ بلند فراموش شده است؛ مانند: نمونه آیات صفحه ۸۹ «فَأَعُوذُنَاکُمْ [فَأَعُوذُنَاکُمْ] إِنَّا [إِنَّا] کُنَّا [کُنَّا] غَاوِیْنَ [غَاوِیْنَ]». اغلاط قرآنی درج شده داخل قلاب [ ] آورده شده است. همچنین در صفحه ۹۱ کلمات قرآنی «هَازُوتَ وَ مَازُوتَ» به صورت «هَرُوتَ وَ مَرُوتَ» درج شده که خطاست.

صفحه ۹۷ عنوان «تراجم استرآبادی» خطا و ترجمه استرآبادی صواب است (رک: عبد‌الکریم بی‌آزار شیرازی؛ قرآن ناطق؛ ج ۱، ص ۱۵۴).

صفحه ۹۷ پانویس شماره دو عبارت: «تذکره العلماء المحققین» خطا و «تذکره العلماء المحققین» صواب است.

صفحه ۱۰۰ ذیل عنوان ترجمه‌های قرآن در عصر حاضر، عبارت «بررسی و نقد ترجمه‌های امروزی فارسی» خطا و «بررسی ترجمه‌های امروزی فارسی قرآن کریم» صواب است (رک: بهاء‌الدین خرمشاهی؛ بررسی ترجمه‌های امروزی فارسی قرآن کریم؛ بازبینی نهایی: مهدی اللهیاری تبریزی؛ قم: مؤسسه فرهنگی ترجمان وحی، ۱۳۸۸).

صفحه ۱۰۰ ذیل عنوان ترجمه‌های قرآن در عصر حاضر، عبارت: «طبقات مفسرین شیعه» خطا و «طبقات مفسران شیعه» صواب است (رک: عبد‌الرحیم عقیقی بخشایشی؛ طبقات مفسران شیعه؛ ج ۳، قم: دفتر نوید اسلام، ۱۳۸۲).

صفحه ۱۰۱ ذیل عنوان ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، عبارت: «ناشر: دارالقرآن الکریم» خطا و «ناشر: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی» صحیح است.

صفحه ۱۱۸ ذیل عنوان ترجمه ابوالفضل رشیدالدین میبدی، عبارت: «نسخه خطی این تفسیر در دهه (۱۳۳۰ ش) به همت شادروان علی اصغر حکمت کشف [!] خطا و عبارت «نسخه خطی این تفسیر از سال ۱۳۳۱ تا ۱۳۳۹ در ده جلد به کوشش علی اصغر حکمت به طبع رسیده است» صواب است.

**سپای ترجمان
فارسی قرآن**

ویژه نامه نخستین همایش ملی مترجمان قرآن کریم به زبان فارسی
تهیه و تنظیم: احسان قرآنی پژوهی حوزه فلسفه دین

به کوشش: محبت‌الاسلام و المسلمین
دکتر محمدعلی رضایی اصغرکاشی

صفحه ۲۷۹ پانویس شماره دوم کلمات «کد معرفی» به خطا «کد معرفی» درج شده است.

صفحه ۲۸۰ ذیل عنوان ترجمه پوررنجبر، عبارت: «مترجم آن بانو پوررنجبر، یکی...» خطاست و عبارت «این مصحف با ترجمه زیرنویس بین السطور، از مترجمی ناشناس، به کوشش بانو پوررنجبر به چاپ رسیده است»، صحیح است (رک: بهاء الدین خرمشاهی؛ پیشین، ص ۱۲۵).

صفحه ۲۸۰ «عنوان ترجمه صالحی» خطاست. ترجمه ای به این نام وجود ندارد. ظاهراً با نام ناشر خلط شده است.

صفحه ۲۸۱ ذیل عنوان ترجمه روحانی، عبارت: «دکتر محمد حسین روحانی... او یکی از اسلام شناسان... برجسته می باشد... سال ها پیگیر ترجمه قرآن مجید هستند... در مورد این ترجمه در مجله بینات...»، خطاست. مرحوم دکتر محمد حسین روحانی سال هاست که فوت کرده اند. استفاده از جمله «سال ها پیگیر ترجمه قرآن مجید هستند»، درست نیست. همچنین کلمه «بینات» به خطا «بینات» درج شده است.

صفحه ۲۸۱ ذیل عنوان ترجمه محقق خوانساری، عبارت: «ترجمه قرآن کریم آیت الله سید جمال الدین... که از سوی دفتر تاریخ و معارف اسلامی چاپ شده است»، اشتباه است. چنین ترجمه ای از طرف دفتر [مطالعات] تاریخ و معارف اسلامی هرگز به چاپ نرسیده است.

صفحه ۲۸۲ عبارت «بهر روز مفیدی» ناقص و «بهر روز مفیدی شیرازی» کامل است.

صفحه ۲۸۳ عبارت «قرآن کریم با خلاصه التفاسیر، شیخ محمود تهرانی» خطاست و «قرآن کریم با خلاصه التفاسیر، مهدی الهی قمشه ای» صواب است.

صفحه ۲۸۳ عبارت «کشف الحقایق، عبد الحمید نویری» خطا و «... عبد الحمید صادق نویری» صواب است.

صفحه ۲۸۳ عبارت «ترجمه قرآن، محمد کاظم صفری» خطا و «... محمد کاظم معزی» صحیح است.

صفحه ۲۸۳ کلمه «یثربی» به خطا «یثری» درج شده است.

صفحه ۲۸۷ ذیل عنوان ترجمه آقای سید عاشق حسین، عبارت «مذهب فرقه قادیانیه (احمدیه) اهل سنت»، اشتباه است. اهل سنت، فرقه قادیانیه / احمدیه را کافر و ضاله می دانند.

صفحه ۲۸۹ ذیل عنوان ترجمه هیئتی از علمای افغانستان، عبارت «مولانا بشیر احمد عثمانی» خطا و «مولانا شبیر احمد عثمانی» صواب

صفحه ۲۲۰ ناشر ترجمه آقای محمد مهدی فولادوند، «دارالقرآن الکریم» ذکر شده که اشتباه است (رک: قرآن مجید؛ ترجمه محمد مهدی فولادوند؛ دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۷۳، تحقیق و بررسی و ویرایش هیئت علمی متشکل از حجج اسلام محمدرضا انصاری محلاتی، سید مهدی برهانی، علی کرمی، محمد مروی، ویرایش نهایی: بهاء الدین خرمشاهی، نظارت بر تحقیق و نشر: محمد قاسم نصیرپور).

صفحه ۲۷۵ ذیل عنوان ترجمه فی ظلال القرآن عابدی، یک جمله دو بار تکرار شده است: عبارت: «مورد توجه و عنایت محافل اجتماعی و انقلاب» و «مورد توجه و عنایت محافل اجتماعی و انقلابی». عبارت - های تکراری این کتاب کم نیست و این بازخورد به نمونه خوان، مصحح و کوشندگان آن برمی گردد.

صفحه ۲۷۵ ذیل عنوان ترجمه آیت الله خامنه ای، عبارت: «مترجم آن، یکی از پژوهندگان عالیقدر قرآن، فقه بزرگوار، رهبر فرزانه انقلاب» در جمله بالا کلمه «فقیه» به اشتباه «فقه» درج شده است.

صفحه ۲۷۵ در پانویس کلمه «مکارم الآثار» به اشتباه «کارم الآثار» درج شده که خطاست.

صفحه ۲۷۶ عبارت: «ترجمه طبری یغمایی» خطا و عبارت «ترجمه تفسیر طبری به کوشش حبیب یغمایی» صواب است. همچنین در ادامه مطلب بالا کلمه چاپ به اشتباه «چاش» درج شده است که اشتباه تایپی است.

صفحه ۲۷۶ ذیل عنوان ترجمه طبری یغمایی، عبارت: نامفهوم «مترجم آن، عالم باع، منصور بن نوح بن نصر بن احمد بن اسماعیل سامانی، از علمای نیمه دوم قرن چهارم هجری می باشد، که اخیراً به تصحیح حبیب الله یغمایی... ولی تصحیح و نشر آن توسط آقای حبیب یغمایی از پیروان امامیه!! [انجام گرفته است]». درباره مطلب بالا سه نکته اساسی وجود دارد: اولاً: ترجمه تفسیر طبری را یک شخص انجام نداده، بلکه به دستور منصور بن نوح سامانی (حکومت ۳۵۰-۳۶۶ ق) توسط گروهی از علمای ماوراءالنهر صورت گرفته است. ثانیاً: استفاده از کلمه اخیراً در اینجا کاربرد ندارد؛ زیرا قریب به پنجاه سال با چاپ آن فاصله دارد. ثالثاً: عبارت «حبیب یغمایی از پیروان امامیه» عجیب به نظر می رسد (رک: ترجمه تفسیر طبری؛ به تصحیح و اهتمام حبیب یغمایی؛ تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۳۹ - ۱۳۴۴ ش، ص ۲۷۸). عبارت: «احمد بن محمد طبسی سکاکی، یکی از اعیان قرآن امامیه!!» خطا و عبارت «... یکی از اعیان قرآنی...» صواب است.

صفحه ۲۷۸ در پانویس شماره ۴ عبارت: «کتابنامه فروردین ماه» خطا و «کتاب ماه دین، فروردین ماه» صحیح است.

است (رک: تفسیر کابلی؛ تهران: نشر احسان، ۱۳۷۵ش).

صفحه ۲۹۲ توضیحات مربوط به تفسیر طبری تکرار صفحات ۸۰ و ۸۱ است.

صفحه ۲۹۳ توضیحات مربوط به ترجمه آقای!! [شاه ولی الله دهلوی تکرار صفحه ۹۶ است.

صفحه ۳۱۳ ذیل عنوان ترجمه های فارسی در هندوستان، عبارت «ترجمه آقای!! [مخدوم نوح سرور] خطا و «ترجمه مخدوم نوح سندی» صواب است (رک: مخدوم نوح سندی؛ جام شورو - سند، سندی ادبی - بورد، ۱۴۰۱ ق).

صفحه ۳۱۳ ذیل عنوان اصول و مبانی ترجمه قرآن، عبارت: «جایگاه وجوح و نظائر» خطا و «جایگاه وجوه و نظایر» صحیح است.

صفحه ۳۱۵ ذیل عنوان تاریخ ترجمه از عربی به فارسی، عبارت «مکان چاپ: گیلان» خطا و «مکان، چاپ: تهران» صواب است (رک: آذرتاش آذرنوش؛ پیشین).

صفحه ۳۱۷ ذیل عنوان تاریخ ترجمه قرآن در جهان، عبارت «در فصل هفتم به ترجمه قرآن به زبان های فارسی می رسد»، «ترجمه قرآن به زبان فارسی» صحیح است.

صفحه ۳۱۷ ذیل عنوان دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، عبارت «ناشر: دوستان و سال چاپ ۱۳۶۹» خطا و «ناشر: دوستان و ناهید، تهران ۱۳۷۷» صحیح است (بهاء الدین خرمشاهی؛ دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی؛ ۲، تهران: دوستان و ناهید، ۱۳۷۷، ۱۹۷۵ ص).

صفحه ۳۱۹ ذیل عنوان بررسی ترجمه های امروزی فارسی قرآن کریم، عبارت «زین العابدین رهنما» به خطا «زین العابدین رهنما» درج شده است.

صفحه ۳۱۹ ذیل عنوان بررسی ترجمه های امروزی فارسی قرآن کریم، عبارت «... الهی قمشه ای و تنی چند از سایر مترجمانی معاصر» خطا و «... سایر مترجمان معاصر» صواب است.

صفحه ۳۲۲ ذیل عنوان «ساخت های زبان فارسی و مسئله ترجمه قرآن» نوشته جناب آقای دکتر مرتضی کریمی نیا، نام مترجم قرآن «محمد مهدی فولادوند» به اشتباه «فولاد نوند» درج شده است.

صفحه ۳۲۶ ذیل عنوان قرآن ناطق، عبارت «ناشر: بدون نام» درج شده خطا و «ناشر: دفتر نشر فرهنگ اسلامی» صواب است. در ادامه عبارت «در مقدمه طولانی این کتاب (حدود ۴۰۰ صفحه)» خطا و «پیشگفتار چهار صفحه ای» صواب است.

صفحه ۳۲۶ ذیل عنوان یادگارنامه فیض الاسلام «عبارت نویسنده: دانشگاه آزاد اسلامی» [!] خطا و «... گروهی از نویسندگان» صحیح است.

صفحه ۳۵۵ عبارت «ترجمه و تفسیر قرآن مجید به زبان فرانسه: آقای یحیی علوی (کریستیان نبوم)» [!] خطا و ناقص است، و عبارت «... آقای یحیی علوی (کریستیان بنو و جواد حدیدی)» صحیح و کامل است (رک: یحیی علوی و جواد حدیدی؛ ترجمه و تفسیر قرآن مجید [سه جز اول قرآن مجید]؛ قم: مرکز ترجمه قرآن مجید به زبانهای خارجی، ۱۳۷۸. نیز:

Le Coran, Voilà Le Livre, Tome Premier, al-Fatiha et al-Baqara, (Sourates 1 et 2), Traduction annotée accompagnée d'études, de concordances et de lexiques, par Yahya Alawi et Javad Hadidi.

صفحه ۳۵۵ عبارت «ترجمه قرآن کریم به زبان ترکی استانبولی آقای یاسی قایا [!!!] (اهل ترکیه)» خطا و عبارت «ترجمه قرآن کریم به زبان ترکی استانبولی توسط آقای مرتضی ترابی، اهل روستای یاسی قایا...» صحیح است (رک: ترجمه قرآن کریم به زبان ترکی استانبولی، با نام «قرآن کریم و مآلی» (قرآن و ترجمه معانی) ترجمه و توضیحات از: مرتضی ترابی؛ چاپ اول، انتشارات کوثر (استانبول) ۲۰۰۹ م / رمضان، ۱۴۳۰ ق / نیز:

Kur'an-ı Kerim ve meâli, hazırlayan Murtaza Turabi, KEV-SAER, 2009).

صفحه ۳۶۵ ذیل عنوان ترجمه های قدیم فارسی، عبارت عجیب «ترجمه فارسی افغانی، جمشیدی، خراسانی، تیموری، فارسی تهرانی، فارسی تاجیکی، فارسی کهن و فارسی میانه» (؟) درج شده است. در این باره باید گفت: اولاً: هیچ ترجمه قرآنی با عنوان های ذکر شده بالا وجود ندارد. نمی دانم این حرف ها از کجا آمده و منشأ آن کدام است؛ در بعضی از کتاب های چاپی علوم قرآنی مانند: «کتابشناسی جهانی ترجمه ها و تفسیرهای چاپی قرآن»، تألیف آقایان: عصمت بینارق و خالد آرن، تحت نظارت: پرفسور اکمل الدین احسان اغلو، رئیس مرکز تحقیقات تاریخ، هنر و فرهنگ اسلامی (ارسیکا) *The Research Centre for Islamic History, Art and Culture: IR-CICA*، ترجمه و تحریر: محمد آصف فکرت، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۲ و قرآن ناطق، دکتر عبدالکریم بی آزار شیرازی، ج ۱، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۶ نیز آمده است و نویسندگان بدون ذکر نام منبع، آن را رونویسی کرده اند. ثانیاً ترجمه فارسی کهن و میانه از قرآن کریم، عجیب و خنده دار است. در زمانی که فارسی کهن و میانه کاربرد داشته، اسلام ظهور نکرده و قرآن نازل نشده بود تا ترجمه ای از آن صورت گیرد.

صفحه ۳۶۶ ذیل عنوان ترجمه های قدیم فارسی، عبارت «ترجمه

صفحه ۳۸۶ عبارت «ترجمه آیت الله دکتر محمد صادق تهرانی» خطا و «ترجمه آیت الله دکتر محمد صادقی تهرانی» صواب است.

صفحه ۳۸۶ درج عبارت های: «ترجمه مرحوم [!] ابوالفتوح رازی، ترجمه آقای [!] ابوالفضل رشیدالدین میبیدی» عجیب است.

صفحات ۳۹۴، ۳۹۵، ۴۰۰، ۴۰۱، در ذکر نام های مترجمان فارسی، عبارت «حجت الاسلام والمسلمین» به خطا «حجت السلام والمسلمین» درج شده است.

صفحه ۴۰۸ عبارت «ترجمه قرآن، آقای دکتر حداد عادل (ناقص)» خطاست و «ترجمه قرآن به قلم دکتر غلامعلی حداد عادل (در حال انتشار) صواب است». [در حال حاضر چاپ ترجمه ایشان، به نوبت سوم رسیده است] (رک: قرآن کریم؛ ترجمه غلامعلی حداد عادل؛ تهران و مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۹۰، ۶۰۴+۶۰۴ ص).

تفسیری طبری» خطا و «ترجمه تفسیر طبری» صواب است. همچنین عبارت های «ترجمه تفسیری پاک»، «ترجمه تفسیری سورآبادی»، «ترجمه تفسیری تاج التراجم»، «ترجمه تفسیری نسفی» خطا و «ترجمه تفسیر پاک، ترجمه تفسیر سورآبادی، ترجمه تفسیر تاج التراجم، ترجمه تفسیر نسفی» صحیح است.

صفحه ۳۶۶ در ادامه عنوان ترجمه های قدیم فارسی، عبارت: «محمد الحسن دیوبندی، لاهور، دارالعروبه للدعوة» خطا و ناقص است و «مولانا محمود الحسن دیوبندی Diobandi و مولانا شبیر احمد عثمانی، دارالعروبه للدعوة الاسلامیة، المنصورة: لاهور، پاکستان» درست است.

صفحه ۳۶۸ عبارت «بهاء الدین خرمشاهی، تهران، انتشارات نیلوفر و انتشارات جامع» خطا و «بهاء الدین خرمشاهی، تهران، انتشارات نیلوفر و جامی» صواب است.

صفحه ۳۶۹ عبارت «ترجمه قرآن، طاهره صفارزاده» اشتباه تایپی است و «قرآن حکیم، ترجمه طاهره صفارزاده» صحیح است.

صفحه ۳۷۱ عبارت «ترجمه قرآن کریم، کریم زمانی» خطا و «ترجمه روشننگر قرآن کریم، کریم زمانی» درست است.

صفحه ۳۷۲ عبارت «بانو مجتهده امینی» خطا و «بانو مجتهده امین» صواب است.

صفحه ۳۷۲ عبارت «ترجمه قرآن مجید، حاج میرزا حسن صفی علیشاه» خطا و «تفسیر قرآن / تفسیر صفی، حاج میرزا حسن اصفهانی، معروف به صفی علیشاه» صحیح است.

صفحه ۳۷۸ در جدول ترجمه های کامل قرآن، «ترجمه های فارسی ۱۰۷ ترجمه و ترجمه های فرانسوی ۱۱۶ ترجمه» ذکر شده که خطا و به دور ذهن است. تعداد ترجمه های کامل به زبان فارسی ۸۵ ترجمه و تعداد ترجمه های کامل فرانسوی ۳۲ ترجمه است.

صفحه ۳۷۹ عبارت «این ترجمه توسط دکترانس کاریج رئیس دانشگاه... با تهذیب جالبی منتشر شده است»، خطا و «این ترجمه توسط دکترانیس کاریج رئیس دانشگاه... با تهذیب جالبی منتشر شده است»، صحیح است.

صفحه ۳۸۲ عبارت «(بهدینی) کردی، (سورقی) کردی» خطا و عبارت «کردی بهدینی، کردی سورانی» صواب است.

صفحه ۳۸۵ عبارت: «ترجمه آیت الله محمود یاسری دامت برکاته» خطاست. ایشان در دهه پنجاه شمسی دعوت حق را لبیک گفته اند. بهتر است عبارت رحمة الله را به کار بریم.